

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

СУБІНА ОКСАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378.015.31:316.42(043.3)

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ВИКЛАДАЧІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
БУЛДА Анатолій Андрійович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри теорії та методики викладання
соціально-гуманітарних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
МАНЬКО Володимир Миколайович,
Національна академія служби безпеки України,
головний науковий співробітник;

кандидат педагогічних наук, доцент
СГАДОВА Валентина Василівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри педагогіки та психології.

Захист відбудеться 10 вересня 2015 р. о 14.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 7 серпня 2015 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вимоги сучасного світу визначають головне завдання освіти – підготовку кожної особистості до життя у високотехнологічному, глобалізованому, полікультурному світі. Ключовою характеристикою навчально-виховного процесу стає не тільки передавання знань і технологій, але й розвиток морально-етичних якостей, творчого інноваційного потенціалу, готовності до навчання протягом життя, гармонійної суспільної взаємодії на засадах гуманізму, милосердя, справедливості й свободи. Реалізація окреслених вимог неможлива без дієвих підходів до формування професійних і особистісних якостей викладачів і, зокрема, гуманітарних спеціальностей, на яких покладається відповідальна місія розвитку цілісного, духовного світосприйняття підростаючого покоління, сприяння, як зазначено у Загальній декларації прав людини, взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма народами, підтримці миру.

Статус гуманітарної освіти визначається її світоглядною орієнтованістю, функцією об'єднання знань із різних галузей науки в цілісну картину світу та формування життєвих позицій і цінностей у найбільш важливих сферах життя: людських взаєминах, культурі, природокористуванні. На викладачів гуманітарних спеціальностей у першу чергу покладається завдання соціалізації підростаючого покоління, вирішення основних проблем, викликів та ризиків, визначених у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, серед яких – відсутність цілісної системи виховання, морального і духовного розвитку та соціалізації дітей і молоді; падіння суспільної моралі, що призвело до бездуховності, низької культури поведінки частини учнівської та студентської молоді тощо.

Проблематику професійної підготовки майбутніх викладачів досліджували В. П. Андрущенко, С. І. Архангельський, В. І. Бондар, Л. П. Вовк, Н. М. Дем'яненко, В. І. Євдокимов, М. Б. Євтух, А. І. Кузмінський, О. Г. Мороз, О. С. Падалка, С. О. Сисоєва та інші українські вчені.

Вивченням світового досвіду впровадження компетентнісного підходу в навчальний процес, розробкою теоретичних положень української компетентнісної освіти займались Н. М. Бібік, О. С. Заблоцька, І. А. Зязюн, В. М. Манько, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, В. М. Теслюк та інші. Питанню розвитку професійної компетентності у системі професійної освіти присвячено ряд наукових праць А. А. Булди, Г. Д. Малик, О. І. Матяш, Г. В. Монастирної, В. Г. Моторіної, В. А. Петрук, В. В. Сгадової, О. І. Скафи, С. О. Скворцової, А. В. Хуторського та інших авторів.

Різні аспекти проблеми соціальної компетентності привертала увагу багатьох дослідників. Ученими досліджувались: структура та зміст соціальної зрілості (О. В. Михайлов, В. В. Радул); професійна та комунікативна компетентності (І. Д. Бех, С. О. Демченко, М. В. Елькін, Л. В. Козак, А. Д. Онкович та інші); соціально-психологічна компетентність (Л. А. Лепіхова); професійно-педагогічна компетентність (О. Ф. Євсюков, Л. Г. Карпова, В. І. Лозова, М. І. Лук'янова, А. К. Маркова, Г. В. Мельниченко, Л. М. Мітіна та інші). Сутність соціальної компетентності та її структури вивчали М. В. Гончарова-Горянська, М. О. Докторович, І. Г. Єрмаков, В. І. Ляшенко, В. Ш. Масленнікова, Т. М. Смагіна, Л. В. Сохань, В. Т. Циба, Л. М. Шабатура, І. П. Ящук та інші науковці.

Численними дослідженнями доведено, що соціальна компетентність має бути наявна в усіх сферах соціальної та педагогічної діяльності і виступати головною передумовою ефективної реалізації освітньо-виховного процесу та формування культурно-ціннісних орієнтацій підростаючого покоління. Дефіцит соціальної компетентності зумовлює зростання громадянських конфліктів, випадки морального і фізичного насильства, егоїстичну й неприйнятну поведінку.

Водночас, незважаючи на всесвітнє визнання української педагогічної школи та фахову орієнтацію навчального процесу в педагогічних університетах України, на сьогодні недостатньо досліджено досвід професійної підготовки викладачів гуманітарних спеціальностей, зокрема на магістерському рівні, не існує єдиних вимог щодо методичної та організаційної бази такої освіти.

Вивчення стану реалізації процесу підготовки викладачів гуманітарних спеціальностей у педагогічних університетах України дозволило виявити низку суперечностей: між наявними суспільними потребами і реальним рівнем здатності до професійної діяльності викладачів; між динамічним характером професійних функцій майбутніх педагогів і переважно фактологічним характером знань, набутих у вищих навчальних закладах; між загальноєвропейськими і світовими вимогами та існуючою практикою соціальної спрямованості освіти майбутніх викладачів-гуманітаріїв.

За результатами моніторингу Психологічної служби системи освіти України сучасний викладач не вміє організувати заняття в діяльнісній парадигмі, роботу в групі, не володіє загальною культурою спілкування, здоров'язберігаючими технологіями.

Недостатня розробленість шляхів підвищення ефективності професійної освіти студентів, які навчаються за галуззю знань «Гуманітарні науки», відсутність чітко розробленої системи методів, прийомів і засобів формування соціально значущих якостей майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей у процесі ступеневої освіти обумовили вибір теми дослідження **«Формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-методичних досліджень кафедри освітньої політики та теорії і методики викладання соціально-гуманітарних дисциплін, що здійснюється в рамках наукової теми Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Дослідження проблем гуманітарних наук», затвердженої Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол від 31.01.2008 р. № 7).

Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол від 19.05.2011 р. № 9) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол від 24.09.2013 р. № 7).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови ефективного формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури.

Відповідно до мети визначено такі *завдання дослідження*:

- здійснити аналіз стану розробленості теми формування соціальної компетентності викладачів гуманітарних спеціальностей у науковій, науково-методичній літературі, освітній практиці та визначити основні напрями дослідження;

- уточнити сутність і структуру поняття «соціальна компетентність викладача» в системі фахової підготовки викладачів гуманітарних спеціальностей, та особливості її формування на магістерському рівні освіти;

- розробити модель формування соціальної компетентності викладачів гуманітарних спеціальностей у процесі магістерської підготовки;

- обґрунтувати педагогічні умови формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури;

- експериментально перевірити ефективність системи формування соціальної компетентності викладачів гуманітарних спеціальностей;

- розробити комплекс навчально-методичних матеріалів щодо теоретичних і організаційних засад формування соціальної компетентності викладачів гуманітарних спеціальностей на магістерському рівні підготовки.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей.

Предмет дослідження – методи, прийоми та засоби формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань дослідження використано такі методи:

- *аналізу, порівняння, узагальнення, систематизації та класифікації* психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, довідкових видань, нормативно-правових актів і дисертаційних робіт – для визначення понятійно-категоріального апарату та стану теоретичної і практичної розробленості проблеми дослідження, специфіки гуманітарної освіти та соціальної компетентності викладачів гуманітарних спеціальностей, уточнення компонентів та рівнів її сформованості, вивчення практичного досвіду формування соціальної компетентності в педагогічній освіті й виокремлення питань, що потребують дослідження;

- *моделювання* для обґрунтування структури та побудови моделі формування соціальної компетентності як навчально-методичної системи та опрацювання її структурних компонентів;

- *спостереження, бесіди, анкетування, тестування* – для діагностики рівнів сформованості соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей;

- *педагогічний експеримент* (констатувальний і формувальний) – для експериментальної перевірки моделі формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури;

- *експертну оцінку* – для визначення найбільш важливих соціальних якостей майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей;

- *математико-статистичні методи* (ранжирування, групування, застосування парного *T*-критерію Вілкоксона та критерію *U* Манна–Уїтні) – для проведення

кількісного і якісного аналізу отриманих даних, оцінки вірогідності результатів педагогічного експерименту;

– *графічні методи* – для оформлення результатів дослідження у вигляді таблиць і рисунків.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– розроблено модель формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури, яка включає такі компоненти: методологічно-цільовий, змістовно-процесуальний та оцінно-діагностичний; визначено критерії (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-операційний та рефлексивно-оцінний), показники та рівні (низький (дуже низький, низький), задовільний (середній, достатній), високий (відмінний, творчий) сформованості соціальної компетентності майбутнього викладача гуманітарних спеціальностей;

удосконалено:

– структуру соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей, що включає соціально-особистісні (самоідентичність, щирість), соціально-комунікативні (комунікативні здібності), професійно-методичні (ерудиція, здатність до емпатії) та етичні якості (педагогічний такт, толерантність), які відображають специфіку діяльності майбутнього викладача гуманітарія;

– методику формування та оцінювання соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах фахової підготовки на магістерському рівні освіти;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні й методичні засади формування вимог до особистих і професійних якостей сучасного викладача;

– педагогічні умови формування соціальної компетентності майбутніх викладачів у гуманітарних спеціальностях в умовах магістратури;

– змістовні складові соціально-гуманітарної підготовки майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури з використанням тренінгів з ноосферної освіти, корпоративної культури тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці навчально-методичного забезпечення для розвитку соціальної компетентності, особистих навичок соціальної взаємодії, педагогічної культури на основі формування соціальної компетентності. Зокрема розроблено:

– методичні рекомендації з розробки освітньо-професійних і освітньо-наукових програм та навчальних планів першого і другого рівнів вищої освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (у співавторстві);

– навчально-методичний посібник «Методика формування соціальної компетентності студентів для вивчення курсу «Освітня політика» (у співавторстві);

– методичні матеріали до тренінгу «Ноосферна освіта»;

– методичні матеріали до тренінгу «Корпоративна культура педагогічного університету»;

– методичні матеріали до використання ігрових технологій для вивчення гуманітарних дисциплін.

Методика формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей може слугувати основою для розробки вдосконалених навчальних планів, а також може бути використана викладачами вищих навчальних закладів у професійній підготовці студентів гуманітарних спеціальностей.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в практику роботи таких навчальних закладів: Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 76-К від 10.04.2015 р.), Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-16/433 від 06.04.2015 р.), ДВНЗ «Запорізький національний університет» (довідка № 18-01-26/14 від 07.04. 2015 р.), Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-227 від 06.04.2015 р.), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 1099 від 30.12.2014 р.), Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (довідка № 671 від 23.04.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Теоретичні та практичні результати дослідження висвітлювалися: на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Проблеми стандартизації в освіті та шляхи їх вирішення» (Москва, 2009); «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Переяслав-Хмельницький, 2011; Черкаси, 2012; Ялта, 2013; Кіровоград, 2014); «Освітня політика держави: філософія, методологія, практика» (Київ, 2013); «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» (Київ, 2014); *всеукраїнських науково-методичних конференціях*: II та III Всеукраїнських Морозівських педагогічних читань НПУ імені М.П. Драгоманова (Київ, 2012; 2014). Результати досліджень обговорювались на засіданнях кафедр освітньої політики та теорії і методики викладання соціально-гуманітарних дисциплін; було організовано та проведено два засідання круглого столу кафедри теорії і методики викладання соціально-гуманітарних дисциплін: «Методичні засади підготовки фахівців гуманітарних спеціальностей» (2012), «Вдосконалення методики професійної підготовки викладачів на магістерському рівні» (2014).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 23 публікаціях, 18 з яких одноосібні. Серед них: 6 статей надруковано в провідних наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 10 праць – у збірниках матеріалів конференцій, 3 навчально-методичних видання.

Особистий внесок автора. У тезах та статтях, що написані у співавторстві, авторів належать концептуальні ідеї та практичні положення, щодо удосконалення освітнього процесу підготовки педагогічних кадрів. У змісті навчально-методичних посібників дисертанткою особисто написано окремі розділи.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 13 додатків, списку використаних джерел (203 найменування, з них 13 – іноземними мовами). Повний обсяг дисертації становить 248 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 193 сторінках. Робота містить 7 рисунків, 3 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми дослідження; показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; охарактеризовано апробацію і впровадження отриманих у ході дослідження результатів.

У **першому розділі** «*Теоретичні засади професійної підготовки викладачів гуманітарних спеціальностей*» проаналізовано стан професійної підготовки фахівців гуманітарної освіти, проблематику реалізації компетентнісного підходу в педагогічній освіті та сучасні тенденції організації освітнього процесу викладацьких кадрів, розкрито сутність понять «компетентність», «результати навчання», «Дублінські дескриптори», «професіограма викладача», «метакомпетентності викладача», дано визначення поняття «соціальна компетентність викладача», виділено та охарактеризовано її структурні складові.

Аналіз теоретико-методологічних засад сутності гуманітарних наук за працями Й. Г. Гердера (*J. G. Herder*), И. Г. Дройзена (*J. G. Droysen*), В. Дильтейя (*W. Dilthey*), Х.-Г. Гадамера (*H.-G. Gadamer*), М. Фуко (*M. Foucault*), Є. В. Ушакова, М. І. Карєєва, С. О. Лебедева, М. М. Бахтіна, В. В. Мантатова, П. В. Алексеєва, О. В. Паніна та інших авторів дозволив виділити їх визначальну особливість, яка полягає, перш за все, у феномені людської свідомості та культури, на який мають бути орієнтовані всі гуманітарні науки. Так, Х.-Г. Гадамер (*H.-G. Gadamer*) пов'язував гуманітарні знання з осягненням «людського в людині», людської особистості, її духовного світу. За визначенням В. В. Мантатова, гуманітарні знання невідривні від герменевтики як мистецтва осягнення чужої індивідуальності. На думку С. О. Лебедева, гуманітарне знання є знання про екзистенціальні цінності, про всю внутрішню складність особистості з її численними потребами, самовираженням і самореалізацією, духовними проблемами.

На підставі ретроспективного аналізу реалізації гуманітарної освіти визначено основні професійні й особистісні якості, які формувалися в процесі гуманітарної підготовки, починаючи з часів античності, зокрема, широка ерудиція, висока моральність, активна громадянська позиція, а також набуття навичок вишуканого спілкування, ведення дискусії, грамотного письма.

Аналіз праць таких українських дослідників гуманітарної освіти, як І. Д. Бех, Н. М. Бібік, Г. О. Балл, Р. А. Беланова, М. І. Бойченко, С. У. Гончаренко, Н. М. Дем'яненко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Ю. І. Мальований, П. П. Кононенко, Г. В. Онкович, М. І. Романенко, О. Г. Романовський, О. П. Рудницька, О. Я. Савченко, В. А. Семиченко, Є. Ю. Смотрицький, О. В. Сухомлинська та інших, а також нормативних документів України та європейських держав – членів Болонської співдружності дозволив визначити, що метою сучасної гуманітарної освіти є набуття духовної культури, в якій людина відтворює себе у своїй людській цінності, пізнає суспільство на різних етапах його історії, осмислює феномен цивілізації, сенс свого існування та існування іншої людини, що дає змогу адаптуватися до сучасного полікультурного світу.

Зміст педагогічної освіти з гуманітарних спеціальностей для різних освітніх рівнів визначається стандартами вищої освіти галузі знань «Гуманітарні науки» і

передбачає соціально-гуманітарну, фундаментальну, психолого-педагогічну, методичну, інформаційно-комунікаційну і практичну підготовку, що реалізується через опанування на бакалаврському рівні циклів дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки, фундаментальної та природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки; на магістерському рівні – циклів дисциплін професійно-орієнтованої гуманітарної та соціально-економічної (загально-професійної) підготовки, а також професійної та практичної (спеціальної) підготовки.

Розглянувши загальний стан компетентнісного підходу в системі вищої педагогічної освіти за працями В.П. Андрущенка, Н. М. Бібік, С. У. Гончаренко, Л. В. Губерського, М. Б. Євтуха, В. С. Журавського, І. О. Зімньої, І. А. Зязюна, В. Г. Кременя, О.В.Овчарук, О. С. Падалки, О. І. Поментун, О. Я. Савченко, С. О. Сисоєвої, А. В. Хуторського, У. Клемента (*Clement, U.*), К. Кіна (*Keen, K.*) та інших, а також опрацювавши матеріали загальноєвропейських проектів DeSeCo (*Development and Selection of Key Competencies* – Визначення та відбір загальних (ключових) компетентностей), Tuning Educational Structures (Налаштування загальноєвропейських освітніх структур), Довідник користувача ECTS, було визначено, що серед сукупності професійно важливих якостей освітян, так званих метакомпетентностей, визначених у проекті Tuning «Освіта», чільне місце посідають такі здатності майбутнього педагога, як: працювати в команді; спілкуватися в усній та письмовій формі рідною та іноземною мовою; діяти відповідно до етичних норм; вирішувати конфлікти і вести переговори; організовувати спільну діяльність та міжособистісну взаємодію суб'єктів освітнього процесу; створювати і підтримувати психологічно безпечне освітнє середовище; створювати умови для позитивного ставлення суб'єктів освітнього процесу до соціального оточення і самого себе тощо. Такі вимоги до ефективної соціальної взаємодії сучасного педагога визначають соціальну компетентність як базову компетентність у професійній діяльності викладача кожної спеціальності.

Теоретико-методологічні узагальнення наукових досліджень С. Бахтєєвої, Н. Борбич, М. Гончарової-Горянської, М. Докторович, І. Зарубінської, О. Литовченко, Л. Шабатури, В. Шахрай, Р. Вундерера і П. Дік, К. Х. Рубіна і Л. Роуз-Крэнор, Т. Кавела (*Cavell, T.*), У. Пфінгстена (*Pfingsten, W.*) і Р. Хінтча (*Hinch, R.*), Д. Зіммера (*Zimmer, D.*) та ін., а також вимог до викладачів гуманітарної освіти, ключових та професійно орієнтованих метакомпетентностей, визначених у рамках загальноєвропейських досліджень, а також розкриття сутності понять «соціальні дії», «соціальні норми» та «соціальні функції» дозволили сформуувати авторський підхід до трактування поняття соціальної компетентності в загальному широкому розумінні як *компетентності, що дозволяє людині ефективно реалізувати свої соціальні функції в межах визначених суспільством соціальних норм; у вузькому розумінні як здатності особи ефективно взаємодіяти з іншими людьми для вирішення професійних і особистих питань.*

Були визначені основні структурні елементи соціальної компетентності майбутніх викладачів, до яких входять: *соціально-особистісна компонента (самоідентичність, щирість); соціально-комунікативна компонента*

(комунікативні здібності); професійно-методична компонента (ерудиція, здатність до емпатії); етична компонента (педагогічний такт, толерантність).

Зазначені складові соціальної компетентності мають ґрунтуватися на акмеологічному спрямуванні особистості викладача, що орієнтує його на професійний і особистісний розвиток, творчу самореалізацію у професійній сфері та життєдіяльності в цілому. Крім того, у процесі дослідження визначено, що основою для формування і детермінації соціальної компетентності мають бути *соціальні норми і соціальні функції викладача* (рис. 1).

Рис. 1. Структура соціальної компетентності викладача

Визначені в дисертаційному дослідженні структурні складові соціальної компетентності мають формуватися в процесі підготовки викладачів гуманітарних спеціальностей як на бакалаврському, так і на магістерському рівнях за допомогою створення необхідних педагогічних умов і застосування відповідних засобів щодо їх розвитку з урахуванням особливостей і нормативних вимог фахової підготовки бакалаврів і магістрів.

Узагальнюючи науково-теоретичний доробок вітчизняних і зарубіжних учених з проблеми підготовки викладачів гуманітарних спеціальностей, соціальну компетентність можна розглядати як основу професійної діяльності в галузі гуманітарних наук виходячи з того, що гуманітарній освіті за її статусом належить функція соціалізації людини – засвоєння сконцентрованих у гуманітарній науці знань, які розкривають узагальнений і науково осмислений соціальний досвід як людства в цілому, так і окремого суспільства й окремих особистостей.

У висновках до першого розділу визначено основні напрями, що потребують науково-педагогічного дослідження.

У **другому розділі** «Педагогічні умови формування соціальної компетентності викладачів гуманітарних спеціальностей у процесі магістерської підготовки» розкрито методикку реалізації професійної підготовки в умовах рівневої педагогічної освіти та на її основі побудовано модель формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей; обґрунтовано запропоновані підходи щодо розвитку соціальної компетентності у процесі професійної підготовки

майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей; подано рекомендації з формування соціальної компетентності на магістерському освітньому рівні.

Сформульовано *гіпотезу дослідження*, яка базується на тому, що процес формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей буде ефективним, якщо:

- застосувати в навчальному процесі теорію контекстного навчання, що реалізується шляхом відтворення у формах і методах навчальної діяльності студентів реальних виробничих ситуацій, стосунків і середовища;

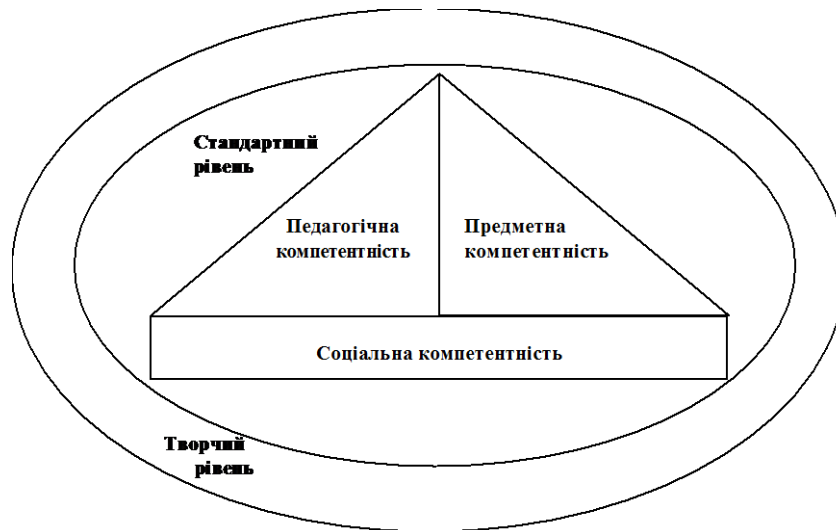
- запровадити в навчальний процес тренінги «Ноосферна освіта» і «Корпоративна культура освітнього закладу» під час викладання курсів «Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін», «Педагогіка вищої школи» та «Освітня політика»;

- використовувати ігрові навчальні технології – рольові та імітаційні ігри, дискусії, круглі столи тощо під час практичних і семінарських занять з психолого-педагогічних та соціально-гуманітарних дисциплін.

Модель професійної підготовки майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей складена на основі ґрунтовного аналізу Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти, Національної рамки кваліфікацій, Кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів, галузевих стандартів підготовки викладачів гуманітарних спеціальностей, рекомендацій щодо формування загальних і професійних компетентностей, напрацьованих європейськими експертами в рамках реалізації ідей Болонського процесу (зокрема проекту Налаштування освітніх структур в Європі (Tuning), навчальних планів європейських, австралійських та американських університетів за програмами «бакалавр» та «магістр» з урахуванням попереднього досвіду, зауважень та рекомендацій розробників компетентнісного підходу, а також особливостей і специфіки діяльності викладачів гуманітарних спеціальностей.

Проведений аналіз дозволив визначити, що узагальнено структуру компетентнісної підготовки викладачів гуманітарних спеціальностей можна представити як поєднання основних складових його фахової діяльності: педагогічної, що визначає психолого-педагогічну грамотність; предметної, що визначається певним профільним спрямуванням; соціальної, що виступає як сполучний компонент педагогічної і предметної діяльності педагога(рис. 2).

З огляду на те, що метою гуманітарної освіти є не тільки передача студентові сукупності знань, умінь і навичок у певній фаховій сфері, а й формування демократичних, морально-етичних цінностей, загальнокультурного світогляду, комунікативних здібностей, толерантності, здатності до емпатії, до саморозвитку, самоактуалізації, соціальна компетентність у підготовці викладачів гуманітарних спеціальностей виступає не лише важливою ключовою (загальною) компетентністю, але й лежить в основі професійно-профільної підготовки як важливий елемент методології гуманітарних наук.

Рис. 2. Структура компетентнісної підготовки викладачів гуманітарних спеціальностей

Встановлено, що набір основних професійних компетентностей випускника може бути загальним для обох рівнів освіти – бакалаврського і магістерського. Види і завдання діяльності бакалавра й магістра визначаються необхідністю підготовки компетентних і конкурентоспроможних на ринку праці фахівців, здатних задовольняти наукові, культурно-освітні та соціально-практичні потреби суспільства в динамічному, мінливому соціальному середовищі. Основна відмінність полягає в сутності виконуваних функціональних завдань, конкретне розв’язання яких визначається специфікою галузей, об’єктів та видів професійної діяльності. Важливою вимогою при розробці освітніх програм педагогічних кадрів є визначення глибини компетентностей за рівнями навчання. Завдання рівневої професійної освіти полягає в тому, щоб забезпечити поступовий розвиток важливих фахових компетентностей залежно від контексту професійних завдань.

Компетентності випускника магістерських програм гуманітарних наук – це зазвичай поглиблення і розширення компетентностей випускника бакалаврського рівня, розвинені здібності до інноваційної діяльності, виявлення та аналізу наукових системних взаємозв’язків. Це передбачає, що в переліку компетентностей випускника магістерського рівня нарощуються загальнонаукові та професійно орієнтовані складові.

Аналіз нормативних документів, що визначають зміст гуманітарної підготовки, дозволив зробити висновки, що формування соціальної компетентності на магістерському рівні підготовки передбачає переосмислення студентом набутих на бакалаврському рівні знань через опанування дисциплін, які формують цілісне світоглядне бачення та дають змогу зрозуміти причинно-наслідкові зв’язки розвитку суспільства та окремої особистості.

Орієнтуючись на те, що основною вимогою компетентнісного підходу є спрямованість на майбутню практичну діяльність, у процесі дисертаційного дослідження було визначено, що для забезпечення оптимальних умов формування соціальної компетентності викладачів в умовах магістерської підготовки доцільно застосовувати теорію контекстного навчання, концептуальні положення якого

розкриваються в працях М. Бахтіна, А. Вербицького, Г. Лаврентьєва та інших учених.

Концептуальними передумовами теорії та технологій контекстного навчання є: 1) діяльнісна теорія засвоєння знань і соціального досвіду; 2) теоретичне узагальнення різноманітного досвіду інноваційного навчання; 3) змістова категорія «контекст», що відображає вплив предметних та соціальних умов майбутньої професійної діяльності студента в плані навчальної роботи, сам процес і результати.

У рамках реалізації педагогічного експерименту для формування соціальної компетентності в процесі магістерської підготовки нами була розроблена модель формування соціальної компетентності (рис. 3), яка складається з трьох компонентів: методологічно-цільового; змістово-процесуального та оцінно-діагностичного.

Перший, *методологічно-цільовий компонент*, визначає вимоги суспільства до соціальної компетентності викладачів гуманітарних спеціальностей, що ґрунтуються на соціальних нормах, соціальних функціях викладача та відповідно сформованих державних і галузевих стандартах педагогічної освіти.

Другий, *змістово-процесуальний компонент*, розкриває зміст педагогічної освіти майбутніх викладачів-гуманітаріїв на магістерському рівні, визначає вимоги до знань, розумінь, умінь та навичок щодо соціальної діяльності, а також педагогічні умови, які забезпечать оптимальне формування соціальної компетентності у вищих педагогічних освітніх закладах.

Для ефективного формування соціальної компетентності на магістерському освітньому рівні нами була застосована теорія контекстного навчання, тренінги «Ноосферна освіта та «Корпоративна культура освітнього закладу», ігрові навчальні технології – рольові та імітаційні ігри, «круглі столи», «дебати» тощо під час опанування дисциплін «Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін», «Педагогіка вищої школи» та «Освітня політика».

Третій, *оцінно-діагностичний компонент*, розкриває критерії сформованості соціальної компетентності та рівні їх оцінювання, а також методи педагогічної діагностики, які застосовувались в процесі дослідження.

Розглядаючи соціальну компетентність як складне особистісне утворення, ми визначили й обґрунтували *критерії* та відповідні їм *показники сформованості соціальної компетентності* майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей: *когнітивний критерій* (знання про характер соціальної взаємодії в людському суспільстві, здатність визначати предметно-наслідкові зв'язки, формулювати на їх основі придатні для подальшого застосування у практичній діяльності закономірності (теоретичний аналіз), навички самоосвіти, педагогічного пошуку, креативність мислення, оволодіння методами наукового пізнання); *ціннісно-мотиваційний критерій* (чіткість ієрархії цінностей, умотивованість майбутнього викладача до творчої педагогічної діяльності, потреба в міжособистісній соціальній взаємодії); *діялісно-практичний критерій* (ефективна реалізація теоретичних знань в практичній діяльності, усвідомлення професійних дій і рішень, соціальна активність); *рефлексивно-оцінний критерій* (усвідомлення рольової поведінки, комунікативна толерантність, адекватність самооцінки, самостійність у прийнятті рішень, готовність до саморегуляції).

Рис. 3. Модель формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури

Визначені критерії та показники сформованості соціальної компетентності стали основою для виявлення *рівнів*: низького (дуже низький, низький), задовільного (середній, достатній), високого (відмінний, творчий). сформованості компетентності у студентів.

Модель формування соціальної компетентності в умовах магістратури забезпечує можливості для комплексного й ефективного застосування набутих знань, умінь та навичок при реалізації педагогічної діяльності.

У висновках до розділу зазначено, що реалізація запропонованих підходів дозволяє готувати викладачів, які володіють методами ефективної соціальної взаємодії, здатні до самореалізації та швидкої адаптації в умовах динамічного полікультурного середовища; спроможні до продукування гуманістичних та демократичних цінностей.

У **третьому розділі** *«Експериментальна перевірка ефективності системи формування соціальної компетентності викладачів гуманітарних спеціальностей на магістерському рівні підготовки»* подано основні етапи експериментальної роботи, описано методiku організації та структура експерименту, методiku психолого-педагогічної діагностики та результати сформованості соціальної компетентності; наведено опис способів опрацювання експериментальних даних та здійснено аналіз результатів експерименту.

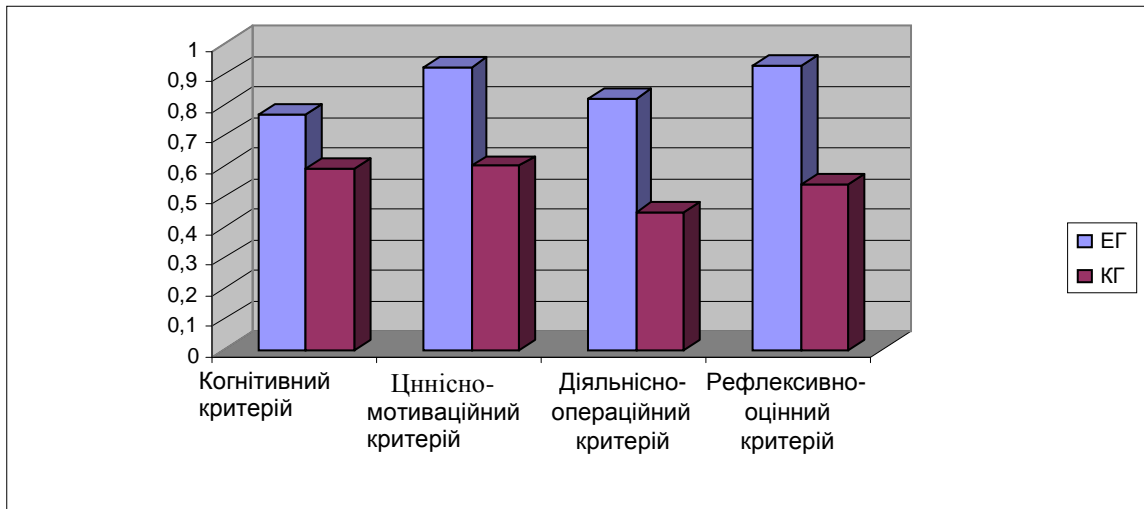
У процесі контрольного етапу педагогічного експерименту було відібрано контрольні групи зі студентів магістерських програм «Філологія» (Українська мова і література), «Історія», «Філософія» галузі знань «Гуманітарні науки» з традиційним навчанням та експериментальні групи, в яких навчальний процес було організовано з урахуванням запропонованої системи методів, прийомів і засобів формування соціальної компетентності.

Для встановлення рівня сформованості та наповненості соціальної компетентності, розвитку та поєднання структурних складових соціальної компетентності у цілісну систему були визначені такі критерії: когнітивний критерій; ціннісно-мотиваційний критерій; діяльнісно-операційний критерій та рефлексивно-оцінний критерій.

На рис. 4 відповідно до результатів педагогічного експерименту подано показники визначених рівнів сформованості соціальної компетентності.

В експериментальних групах показники рівнів сформованості соціальної компетентності перевищують значення 0,75, тобто є високими: когнітивний критерій становить 0,77; ціннісно-мотиваційний критерій становить 0,92; діяльнісно-операційний критерій – 0,82; рефлексивно-оцінний – 0,93.

Аналіз результатів дає можливість вважати, що в процесі освітньої підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі за магістерськими програмами гуманітарних спеціальностей із застосуванням запропонованих методик рівень сформованості соціальної компетентності зростає як в експериментальних групах (від 32% до 43%), так і в контрольних групах (від 14% до 22%), проте розвиненість соціальної компетентності студентів експериментальних груп значно переважає.

Рис. 4. Показники рівнів сформованості соціальної компетентності в експериментальних (ЕГ) та контрольних (КГ) групах

Отже, результати процесуально-формуального експерименту показали, що найбільш значні зміни характерні для студентів експериментальних груп. Це дає підстави вказати на ефективність запропонованого педагогічного впливу щодо рівня сформованості соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей у процесі навчання за магістерськими програмами.

На завершальному етапі експерименту для з'ясування характеру збігів і розбіжностей у рівнях сформованості соціальної компетентності в контрольних і експериментальних групах було використано *парний T-критерій Вілкоксона* та *критерій U Манна–Уїтні*. Оцінювався рівень розвитку соціальної компетентності на початку та наприкінці експерименту. Нульова гіпотеза H_0 полягала в тому, що запропонований у дисертаційному дослідженні педагогічний вплив на розвиток соціальних якостей майбутніх викладачів-гуманітаріїв неефективний, тобто порівняно із традиційними впливами він дає ті самі результати; достовірних відмінностей (розбіжностей) у рівнях розвитку соціальної компетентності студентів немає. Альтернативна гіпотеза H_1 полягала в тому, що запропонований нами педагогічний вплив суттєво покращує рівень сформованості соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних наук.

Результати розрахунків за T-критерієм Вілкоксона показали, що $T_{\text{емп}} = 9,5$, а

$$T_{\text{кр}} = \begin{cases} 17 (\rho \leq 0,05) \\ 9 (\rho \leq 0,01) \end{cases}, \text{ відповідно, } T_{\text{емп}} \text{ суттєво наближене до зони значимості.}$$

Результати розрахунків за критерієм U Манна–Уїтні показали, що $U_{\text{емп}} = 284,5$, а

$$U_{\text{крит}} = \begin{cases} 278 (\rho \leq 0,05) \\ 238 (\rho \leq 0,01) \end{cases}, \text{ відповідно, } U_{\text{емп}} > U_{\text{крит}}.$$

Наведені результати дають нам підстави для відхилення нульової гіпотези H_0 і прийняття альтернативної. Підтвердження альтернативної гіпотези свідчить про ефективність нашої експериментальної технології формування соціальної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей.

У висновках до розділу зазначено, що статистичне опрацювання результатів дослідження дало змогу експериментально обґрунтувати той факт, що запропоновані в дисертаційній роботі педагогічні умови порівняно з традиційними підходами забезпечує вищий рівень формування соціальної компетентності та є основою для підвищення загального рівня професійної підготовки майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури. Здобуті результати підтвердили правомірність вихідних положень, покладених у його основу, а реалізація мети й завдань дослідження дали підстави зробити такі загальні висновки:

1. Аналіз науково-методичної літератури, нормативно-правових актів, дисертацій за темою дослідження засвідчив, що вимоги до професійних і особистих якостей сучасних викладачів-гуманітаріїв зростають, а одним із першочергових завдань системи професійної гуманітарної освіти є формування таких компетентностей, які б дозволили ефективно жити і працювати в умовах глобалізованого полікультурного суспільства. Основними завданнями при цьому визначено: формування системи цілісних знань про причинно-наслідкові зв'язки розвитку суспільства і реалізації суспільних відносин; створення умов для адекватного розуміння студентами важливих суспільних характеристик, законів і принципів взаємодії між основними складовими суспільно-економічних та культурно-історичних процесів; допомога в оцінці можливостей молодої людини для своєї самореалізації і міри відповідності для цього власного потенціалу.

2. На підставі аналізу вимог до викладачів гуманітарної освіти, ключових та професійно орієнтованих метакомпетентностей, визначених у рамках загальноєвропейських досліджень, а також соціальних норм і соціальних функцій викладачів у дослідженні були визначені основні структурні елементи соціальної компетентності викладачів, що включають: соціально-особистісну компоненту (*самоідентичність, щирість*); соціально-комунікативну компоненту (*комунікативні здібності*); професійно-методичну компоненту (*ерудиція, здатність до емпатії*); етичну компоненту (*педагогічний такт, толерантність*). Зазначені компоненти мають ґрунтуватися на *акмеологічному спрямуванні особистості викладача*, що орієнтує його на професійний і особистісний прогресивний розвиток, максимальну творчу самореалізацію у професійній сфері та життєдіяльності в цілому. Крім того, у процесі дослідження визначено, що основою для формування і детермінації соціальної компетентності мають бути *соціальні норми і соціальні функції викладача*.

У процесі дослідження виявлено, що важливим завданням при розробці професійних програм є визначення глибини компетентностей за рівнями навчання. Основна відмінність полягає в сутності виконуваних функціональних завдань, конкретне розв'язання яких визначається специфікою галузей, об'єктів та видів

професійної діяльності. Соціальна компетентність випускника магістерських програм гуманітарних наук – це поглиблення і розширення соціальної компетентності випускника бакалаврського рівня через формування знань і розумінь цілісного світоглядного сприйняття та причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства та окремої особистості, а також принципів емерджентного управління та самоуправління в процесі освіти.

3. У процесі дослідження було сформовано, науково обґрунтовано й експериментально апробовано модель формування соціальної компетентності викладачів гуманітарних спеціальностей в процесі магістерської підготовки, до структури якої входить методологічно-цільовий компонент, що включає вимоги суспільства до соціальної компетентності викладача, мету, завдання і наукові підходи професійної освіти щодо формування соціальної компетентності; змістовно-процесуальний компонент, який поєднує професійний відбір за придатністю до педагогічної діяльності, вимоги до результатів навчання на магістерському рівні освіти та педагогічні умови реалізації освітнього процесу; оцінно-діагностичний компонент, куди входять критерії рівня сформованості соціальної компетентності та методи педагогічної діагностики. Ефективна реалізація запропонованої моделі дозволяє сформувати соціальну компетентність майбутніх викладачів на високому і відмінному рівнях. Результати формувального експерименту, а також довідки про впровадження у вищих навчальних закладах підтвердили ефективність сформованої моделі.

4. Для дієвої реалізації компонентів моделі обґрунтовано педагогічні умови формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей: застосовування теорії контекстного навчання, складовими якого виступають: практико-орієнтоване засвоєння знань і соціального досвіду; відтворення в навчальному процесі предметних та соціальних умов майбутньої професійної діяльності студентів; формування ноосферного мислення та корпоративної культури учасників освітнього процесу; відпрацювання навичок соціальної взаємодії під час проведення практичних занять із застосуванням ігрових технологій – імітаційних та рольових ігор, «дебатів», «круглих столів» тощо.

5. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність системи формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури, сутнісною основою якої виступає застосування теорії контекстного навчання, проведення тренінгів з ноосферної освіти та корпоративної культури освітнього закладу, застосування ігрових технологій для відпрацювання навичок соціальної взаємодії. Передумовами формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури виступають базові соціальні якості, сформовані на бакалаврському рівні освіти. Об'єктом діагностування соціальної компетентності обрано: соціально-особистісні якості (*самоідентичність, щирість*); соціально-комунікативні здатності (*комунікативні здібності*); професійно-методичні здатності (*ерудиція, здатність до емпатії*); етичні якості (*педагогічний такт, толерантність*) майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей. Для визначення рівня сформованості та наповненості соціальної компетентності, розвитку та поєднання її структурних складових у цілісну систему були визначені

такі критерії: когнітивний критерій, що відображає рівень засвоєння студентом набутих знань, здатність то теоретичного аналізу та узагальнення; ціннісно-мотиваційний критерій, що відображає систему цінностей та професійної спрямованості майбутнього викладача; діяльнісно-операційний критерій, що розкриває вміння застосовувати набуті знання на практиці та рефлексивно-оцінний критерій, що визначає вміння фахівця адекватно оцінювати ситуацію, здатність до рефлексії власного досвіду в різних ситуаціях та адекватної самооцінки.

Дані критерії оцінювалися за такими рівнями: низький (дуже низький, низький), задовільний (середній, достатній), високий (відмінний, творчий).

Аналіз результатів дає можливість вважати, що в процесі опанування магістерської програми у вищому педагогічному навчальному закладі рівень сформованості соціальної компетентності зростає як в експериментальних групах (від 32% до 43%), так і в контрольних групах (від 14% до 22%), проте розвиненість соціальної компетентності студентів експериментальних груп значно переважає.

Експериментальна перевірка засвідчила ефективність застосування теорії контекстного навчання, тренінгів з ноосферної освіти та корпоративної культури, а також ігрових технологій при викладанні курсів «Освітня політика», «Педагогіка вищої школи», «Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін» для підвищення рівня соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей.

6. У результаті проведеного дослідження, розроблено:

- методичні рекомендації з розробки освітньо-професійних і освітньо-наукових програм та навчальних планів першого і другого рівнів вищої освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (у співавторстві);
- навчально-методичний посібник «Методика формування соціальної компетентності студентів для вивчення курсу «Освітня політика» (у співавторстві);
- методичні матеріали до тренінгу «Ноосферна освіта»;
- методичні матеріали до тренінгу «Корпоративна культура педагогічного університету»;
- методичні матеріали до використання ігрових технологій при вивченні гуманітарних дисциплін.

За результатами дослідження запропоновано практичні рекомендації для вищих навчальних закладів:

- вважати формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей частиною цілісного педагогічного процесу у вищій школі, що потребує розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення й організації його науково-педагогічного супроводу;
- для підвищення якості підготовки фахівців в умовах магістратури застосовувати теорію контекстного навчання як основу організації освітнього процесу студентів всіх спеціальностей;
- з метою формування цілісного світосприйняття та гуманістичної особистісної культури майбутніх педагогів ввести курс «Ноосферна освіта» до нормативної складової освітніх програм всіх педагогічних спеціальностей;

– для підвищення рівня морально-етичної освіти проводити тренінги та семінари з корпоративної культури освітнього закладу для всіх учасників освітнього процесу.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне розв'язання досліджуваної проблеми. Перспективними напрямками подальшого дослідження є: вивчення залежності процесу формування соціальної компетентності від індивідуальних особливостей магістранта та від соціального середовища вищого навчального закладу, розроблення спеціалізованих програмних засобів і створення навчальних комплексів на їх основі для магістрантів різних спеціальностей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Субіна, О.О. Імідж вищого навчального закладу як важливий чинник конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг / О.О. Субіна // Вища школа: Науково-практичне видання. – 2011. – №1. – С.46–54.

2. Субіна О.О. Формування особистісного потенціалу викладача вищої школи в процесі магістерської підготовки / А.А.Булда, О.О.Субіна//Вища освіта України №3. – Додаток 1. – Тематичний випуск: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – 2011. – Т.1. – С.305–310.

3. Субіна О.О. Професійна майстерність та особисті якості викладача в сучасній системі освіти України / О.О.Субіна//Вища освіта України №3. – Додаток 1. – Тематичний випуск: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – 2012. –Т.2. – С.378–385.

4. Субіна О.О. Інноваційна освітня діяльність педагогічних університетів при реалізації магістерської підготовки/ О.О.Субіна // Наукові записки: [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. Пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – Випуск СІХ (109). – Серія педагогічні та історичні науки). – 2013. – С. 198–204.

5. Субіна О.О. Сучасна практика підготовки викладачів у магістратурі/ О.О.Субіна // Вища освіта України: [Теоретичний та науково-методичний часопис]– №3(50). – Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – 2013. – Т.2. – С.138–141.

6. Субіна О.О. Основні характеристики особистості викладача в історичному і сучасному ракурсах / О.О.Субіна // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова: [Фаховий збірник з педагогічних наук]. – Вип. 21 (31). – Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – 2013.– С. 78–82.

7. Субіна О.О. «Особливості формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей» / О.О. Субіна /Вища освіта України №3. – Додаток 3. – Тематичний випуск: Педагогіка вищої школи: методологія теорія, технології. – 2014. – Т.2. – С. 348– 352.

8. Субіна О.О. «Роль соціальної компетентності при підготовці викладачів гуманітарних спеціальностей»/ О.О. Subina / Austrian Journal of Humanities and Social Sciences: Scientific journal. – № 9–10 (September–October). – 2014 – P. 123–127.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

10. Субіна О.А. Основные направления реализации инновационных подходов в современной системе подготовки кадров / О.А. Субіна / Проблемы проектирования образовательных стандартов и программ в странах содружества независимых государств: Тр. Международной научно-практической конференции «Проблемы стандартизации в образовании и пути их решения» (Москва, 10-11 ноября 2009г.). – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – С.103–105.

11. Субіна, О.О. Освіта в галузі прав людини як елемент правової культури суспільства /О.О. Субіна // Восьмі юридичні читання. Правові проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства: Матеріали Міжнародної наукової конференції 10 – 11 жовтня 2012 року. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. – С. 300–303.

12. Субіна, О.О. Гуманізація освіти як основа передумова формування інноваційної особистості майбутнього викладача / О.О. Субіна //Збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за 2011 рік. – «Єдність навчання і наукових досліджень головний принцип університету». – 9-10 лютого 2012 року. – Частина 2 – НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. – С.150–152.

13. Субіна, О.О. Формування інноваційної особистості викладача як пріоритетний напрямок освітньої політики держави /О.О. Субіна // «Від викладання дисциплін — до освоєння наук: трансформація змісту, технологій освітньої діяльності та розвиток педагогічної майстерності»: [Електронний ресурс] : зб. матеріалів наук.-метод. конф. 31 січня 2013 р. — К.: КНЕУ, 2013 – С.529–530. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/2694>

14. Субіна О.О. Європейський вимір педагогічної освіти в 21 столітті / О.О.Субіна // Матеріали загальноуніверситетської звітно-наукової конференції викладачів, аспірантів і докторантів за підсумками наукових досліджень 2012 року «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету»: Зб. наук. праць звітно-наукової конференції викладачів університету за 2012 рік. – 9-10 лютого 2013 року. – Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. - С.101–102.

15. Субіна О.О. Міжнародні правові засади реалізації академічних свобод і автономії вищих навчальних закладів /О.О. Субіна // [Дев'ять юридичні читання. Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи] : матеріали Міжнародної наукової конференції 24–25 травня 2013 р. НПУ імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 254–256.

15. Субіна О.О. Формування корпоративної культури як важливий напрямок академічної політики педагогічного університету /О.О. Субіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Освітня політика держави: філософія, методологія, практика» 23-24 жовтня 2013. – С. 243–247.

16. Субіна О.О. Використання ігрових технологій при вивченні курсу «Освітня політика» /О.О. Субіна // Матеріали загальноуніверситетської звітно-наукової конференції викладачів, аспірантів і докторантів за підсумками наукових досліджень 2013 року «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету»: Зб. наук. праць звітно-наукової конференції викладачів університету

за 2013 рік. – 9-10 лютого 2014 року. – Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. - С.111–113.

Наукові праці, що додатково відображають результати дослідження

17. Субіна, О.О. Міжнародні конкурентні переваги вищих навчальних закладів [Текст] / О.О. Субіна // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка): Економіко-правовий науково-практичний журнал. – 2011. – №1-2. – С.135–142.

18. Методичні рекомендації з розробки освітньо-професійних і освітньо-наукових програм та навчальних планів першого і другого рівнів вищої освіти / Укл. Р.М.Вернидуб, Т.М.Кащенко, О.О.Субіна. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова.- 2014.

АНОТАЦІЇ

Субіна О. О. Формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2015.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення, подано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності професійної підготовки в умовах магістратури вищих педагогічних навчальних закладів України майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей, що виявляється в обґрунтуванні важливості та необхідності компетентнісного соціального спрямування підготовки педагогів-гуманітаріїв. Визначено та аргументовано структуру, сутнісні аспекти, критерії сформованості соціальної компетентності, окреслено ключові напрями процесу їх розвитку під час навчання у вищих педагогічних навчальних закладах. На базі аналізу нормативних документів, що визначають вимоги до професійної освіти педагогічних кадрів галузі знань «Гуманітарні науки», репрезентовано модель формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей у процесі магістерської підготовки, розроблено систему методів, прийомів і засобів формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей. Експериментально підтверджено ефективність запропонованої моделі, що дає змогу підвищити рівень сформованості соціальної компетентності в процесі фахової підготовки майбутніх викладачів-гуманітаріїв.

Ключові слова: підготовка викладачів гуманітарних спеціальностей, соціальні функції викладача, соціальна компетентність, компетентнісний підхід у педагогічній освіті, магістерська підготовка викладачів гуманітарних спеціальностей, контекстна теорія освіти, ноосферне мислення, корпоративна культура освітнього закладу, ігрові освітні технології.

Субина О. А. Формирование социальной компетентности будущих преподавателей гуманитарных специальностей в условиях магистратуры. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2015.

Исследование посвящено проблеме формирования социальной компетентности будущих преподавателей гуманитарных специальностей в контексте профессионального образования. Проведен теоретический обзор исторических аспектов становления и развития системы гуманитарного образования в высших учебных заведениях, обобщены теоретико-методологические подходы к построению компетентностно ориентированной модели обучения, обоснована необходимость социальной гуманистической направленности профессиональной подготовки будущих педагогов-гуманитариев.

В диссертации теоретически обоснована и разработана авторская экспериментальная модель подготовки преподавателей гуманитарных специальностей, определены условия эффективного функционирования модели в образовательном процессе с учетом специфики подготовки педагогов-гуманитариев. В исследовании утверждается, что важной задачей при разработке профессиональных образовательных программ является определение глубины компетентностей в соответствии с уровнем образования. Основное отличие сформированных в процессе уровневого образования компетентностей заключается в характере выполняемых функциональных задач, конкретное решение которых определяется спецификой отраслей, объектами и видами профессиональной деятельности. Социальная компетентность выпускника магистерских программ гуманитарных наук – это углубление и расширение социальной компетентности выпускника бакалаврского уровня путем формирования знаний и понимания целостного мировосприятия и причинно-следственных связей развития общества и отдельной личности, а также принципов эмерджентности управления и самоуправления в процессе образования.

Доказано, что успешному формированию и реализации профессионального и личностного потенциала педагога в условиях глобализации, интегративности, инновационности и информатизации общества способствуют организация учебного процесса на основе компетентностного подхода, теории контекстного обучения, гуманистическая направленность учебной деятельности студентов специальностей сферы «Гуманитарные науки».

Обоснованы технологические аспекты формирования социально ориентированных качеств студентов в процессе профессиональной магистерской подготовки и даны рекомендации по формированию социальной компетентности как целостной интегральной структуры в условиях уровневой профессиональной подготовки. Адаптирован и ориентирован на формирование социальных качеств будущего педагога-гуманитария личностный подход в условиях контекстного обучения, основными составляющими которого выступают: практико-направленное усвоения знаний и опыта социального взаимодействия; теоретическое обобщение опыта применения инновационных технологий обучения; воспроизведение в учебном процессе предметных и социальных условий будущей профессиональной деятельности студентов в плане учебной работы; формирование ноосферного мышления и корпоративной культуры участников образовательного процесса.

Установлено, что взаимосвязь применения предложенных подходов и технологий предусматривает: управление учебным процессом с учетом современных требований к подготовке специалистов с ориентацией на будущую

профессиональную деятельность; социальную направленность организации учебной деятельности студентов, ориентированную на гармоничное существование в глобальном поликультурном обществе.

Доказано, что использование комплекса определенных дидактических факторов обеспечивает формирование личностных качеств и процессуально-деятельностных компонент социальной компетентности будущего преподавателя-гуманитария, которые проявляются в мотивации к получению новых и совершенствованию имеющихся знаний, рефлексии собственной деятельности и стремлении к саморазвитию; способности к применению полученных знаний и умений при решении профессиональных нестандартных задач, связанных с реализацией социального взаимодействия. Продемонстрирована возможность достижения этого за счет формирования умений анализировать социальные проблемы, возникающие в процессе профессиональной деятельности и находить пути их решения (результат применения контекстного обучения, тренингов по корпоративной культуре образовательных учреждений, применение игровых технологий), способностей к интеграции знаний из разных областей и их системного применения при решении различных профессиональных ситуаций (результат ознакомление студентов с теорией ноосферного мышления) и т. д.

Проведенная экспериментальная проверка предложенной модели подтверждает, что внедрение методологии комплексного использования аппарата разных дисциплин и применения новых знаний способствует формированию целостного научного мировоззрения, обеспечивает повышение уровня социальной подготовки педагогов-гуманитариев. Результаты апробации предложенных взаимосвязанных подходов – личностного, компетентностного и контекстного – подтверждают эффективность спроектированной системы методов, приемов и средств формирования социальной компетентности будущих преподавателей гуманитарных специальностей.

Статистическая обработка результатов эксперимента продемонстрировала, что под влиянием комплекса организованных приемов и средств формирования социальной компетентности возможно обеспечить повышение уровня профессиональной социальной подготовки педагогических кадров.

Ключевые слова: подготовка преподавателей гуманитарных специальностей, социальные функции преподавателя, социальная компетентность, компетентностный подход в педагогическом образовании, магистерская подготовка преподавателей гуманитарных специальностей, контекстная теория образования, ноосферное мышление, корпоративная культура образовательного учреждения, игровые образовательные технологии.

Subina O. O. Formation of Social Competence of teachers of Arts in terms of Magistracy. – Manuscript

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences, major 13.00.04 – theory and methods of professional training. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2015.

The thesis presents a theoretical generalizations along with practical recommendations for improving the training effectiveness of teachers of Arts in terms of the magistracy in higher educational institutions of Ukraine. That was accomplished by

justifying the importance and necessity of sufficient socially-oriented training of teachers of Arts. It was also defined and justified the structure and essential aspects of the formation of social competence standards, outlined key areas of their development process while studying in higher pedagogical educational institutions. Basing on constructed model of knowledge gaining in the process of master students training in "Arts" there was presented a model of social competence, the system of methods, techniques and tools of forming the social competence of teachers of Arts. Experimentally was confirmed the effectiveness of the proposed model, that eventually allows to increase the level of development of social competence in the professional training of teachers of Arts.

Keywords: teacher training of Arts, social functions of a teacher, social competence, competence approach in pedagogical education, master training of teachers of the humanities, contextual theory of education, noosphere thinking, corporate culture of educational institution, gaming educational technologies.